

Janusz Pietrzykowski

Pytania i odpowiedzi prawne

Palestra 15/2(158), 92-94

1971

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Zebranie kierowników zespołów nie omieszczało także omówić zadań stojących przed zespołami i ich organami w nowej kadencji. Zwrócono też uwagę na rolę kierownika zespołu oraz rolę zebrania zespołu w czasie działalności tych organów adwokatury w nowej kadencji.

Dyskusję podsumował delegat Ministra Sprawiedliwości stwierdzając, że głosy w tej dyskusji pozwolą Ministerstwu rozważyć wysuwane przez kierowników dezyderaty, a zwłaszcza umożliwią ostateczne sprecyzowanie sprawy dyspozycji sumami z konta 34-a, jak również pozwolą Ministerstwu i Radzie Adwokackiej na podjęcie dalszych kroków mających na celu usprawnienie pracy zespołów.

PYTANIA I ODPOWIEDZI PRAWNE

PYTANIE:

Według jakiej daty należy ustalić równowartość pieniężną spadku, o której mowa w art. XXIII przep. wpraw. k.c.?

ODPOWIEDŹ:

Równowartość pieniężną spadku przysługującą — stosownie do dyspozycji art. XXIII przep. wpraw. k.c. — spadkobiercy będącemu obywatelem państwa obcego, którego prawa do spadkowego gospodarstwa rolnego zostały wyłączone lub ograniczone, określa się według cen gospodarstwa rolnego i innych przedmiotów spadkowych z chwili działu spadku, a jeżeli dział spadku nie był dokonany i ustalenie tej równowartości nie zależy od wyniku działu — według cen z chwili orzekania o zasądzeniu równowartości pieniężnej spadku.

Uzasadnienie

Spadkobiercy będący obywatelami państwa obcego, tak samo jak spadkobiercy będący obywatelami polskimi, podlegają w zakresie dziedziczenia należącego do spadku gospodarstwa rolnego ograniczeniom przewidzianym w przepisach tytułu X księgi czwartej k.c., a jeśli chodzi o spadki otwarte przed dniem 5 lipca 1963 r. — ograniczeniom przewidzianym w przepisach art. LVI—LXII przep. wpraw. k.c. Jednakże z mocy art. XXIII przep. wpraw. k.c. spadkobiercy będącemu obywatelem państwa obcego przysługuje — pod warunkiem wzajemności — szczególne uprawnienie polegające na tym, że w razie wyłączenia lub ograniczenia jego praw do gospodarstwa rolnego może on, stosownie do wymienionych wyżej przepisów, żądać od innych spadkobierców, którzy odnieśli korzyść z takiego wyłączenia lub ograniczenia, wypłacenia stosownej równowartości spadku.

Równowartość ta ma wyrównać uszczerbek majątkowy, jakiego doznał spadkobierca cudzoziemiec wskutek wyłączenia lub ograniczenia jego praw do dziedziczenia gospodarstwa rolnego. Inaczej mówiąc, wspomniana równowartość łącznie ze

schedą przypadającą z majątku spadkowego ma mu dać tyle, ile by mu przysługiwało ze spadku, gdyby jego prawa do gospodarstwa rolnego nie zostały wyłączone lub ograniczone. W celu zrealizowania tej zasady — jak to wyjaśnił Sąd Najwyższy w uchwale składu siedmiu sędziów z dnia 22 stycznia 1968 r. III CZP 18 67 (OSNCP 1968, poz. 201) — przy ustalaniu zakresu uprawnień takiego spadkobiercy, przewidzianych w art. XXIII przep. wpraw. k.c., nie stosuje się do oszacowania gospodarstwa rolnego reguł określonych w art. 1078 k.c., tj. przepisów dotyczących sprzedaży państwowych nieruchomości rolnych, lecz dokonuje się oszacowania na zasadach ogólnych.

Wyłączenie lub ograniczenie praw spadkobiercy cudzoziemca do dziedziczenia gospodarstwa rolnego nie oznacza jeszcze, że automatycznie przysługuje mu roszczenie o zapłatę równowartości pieniężnej. O tym bowiem, czy takie roszczenie przysługuje i w jakiej mianowicie wysokości, decydują okoliczności konkretnego stanu faktycznego. I tak np. w wypadku gdy poza gospodarstwem rolnym pozostał jeszcze inny majątek spadkowy i gdy z tego majątku spadkobierca cudzoziemiec otrzymał schedę odpowiadającą pełnemu udziałowi spadkowemu, jaki by mu przysługiwał także wtedy, gdyby nie obowiązywały przepisy ograniczające dziedziczenie gospodarstw rolnych — roszczenie o zapłatę równowartości w ogóle nie powstaje. Podobnie przedstawia się sprawa w razie otrzymania przez takiego spadkobiercę darowizny podlegającej zaliczeniu na schedę spadkową (art. 1039 k.c.), która wyczerpuje wartość schedy przysługującej mu na zasadach ogólnych. O tym więc, czy spadkobiercy cudzoziemcowi przysługuje roszczenie o zapłatę równowartości oraz względem których spośród pozostałych współspadkobierców, najczęściej można się przekonać dopiero po przeprowadzeniu działu spadku (por. J. Gwiazdomorski: Prawo spadkowe w zarysie, Warszawa 1967, s. 107).

W wytycznych wymiaru sprawiedliwości i praktyki sądowej w sprawach o dział spadku obejmującego gospodarstwo rolne (uchwała pełnego składu Izby Cywilnej Sądu Najwyższego z dnia 15 grudnia 1969 r. III CZP 12/69, OSNCP 1970, poz. 39) wyjaśniono, że oszacowanie gospodarstwa rolnego i innych przedmiotów spadkowych następuje według cen z chwili działu spadku. Zasada ta dotyczy oszacowania dla celów związanych z ustaleniem wartości sched poszczególnych spadkobierców oraz określeniem ewentualnych spłat lub dopłat, należy ją jednak, moim zdaniem, odnieść do określenia również równowartości pieniężnej spadku, przewidzianej w art. XXIII przep. wpraw. k.c. Wprawdzie bowiem wspomniana równowartość nie jest ani spłatą, ani dopłatą w rozumieniu art. 212 k.c., jednakże niewątpliwie spełnia ona w swej istocie funkcję do nich podobną. Ponadto celem tej równowartości jest właśnie uzupełnienie wartości schedy spadkowej, jaką by otrzymał spadkobierca cudzoziemiec na zasadach ogólnych, wobec czego również i z tego względu nie byłoby uzasadnione stosowanie, jeśli chodzi o ustalenie podstawy do określenia tej równowartości, cen z innej daty niż data, według której szacuje się wartość spadku dla celów związanych z działem spadku.

Przyjęcie tu jednego kryterium z punktu widzenia stosowanych cen szacunkowych jest konsekwencją ścisłej współzależności między wartością przypadającą spadkobiercy cudzoziemcowi schedy w wyniku działu a wysokością przysługującej mu równowartości, wyrównującej tę schedę do wartości, jaką by mu przysługiwała na zasadach ogólnych, tj. w razie niestosowania ograniczeń. Współzależność ta zachodzi nie tylko wtedy, gdy o roszczeniu w kwestii równowartości rozstrzyga się

w dziale spadku, lecz również wtedy, gdy uprawniony spadkobierca cudzoziemiec dochodzi tej równowartości już po dokonaniu działu.

Przedstawione tu stanowisko dotyczy nie tylko spadków otwartych w czasie obowiązywania kodeksu cywilnego, ale także spadków otwartych przed wejściem w życie tego kodeksu, a to ze względu na treść art. XXIII § 2 i art. LV przep. wpraw. k.c.

Zdarzają się jednak sytuacje, w których rozpoznanie roszczenia o zapłatę równowartości nie zależy od wyniku działu spadku, a nawet takie sytuacje, w których dział w ogóle nie wchodzi w rachubę. Chodzi tu w szczególności o sytuację, gdy spadek składa się tylko z gospodarstwa rolnego i gdy to gospodarstwo nabył tylko jeden spadkobierca jako jedynic uprawniony do dziedziczenia gospodarstwa rolnego. Powstaje wtedy problem, według jakich cen należy dokonać oszacowania tego gospodarstwa w celu ustalenia równowartości pieniężnej przysługującej spadkobiercy cudzoziemcowi od spadkobiercy, który dziedziczy gospodarstwo. Ceny z chwili stwierdzenia praw do dziedziczenia gospodarstwa rolnego albo z chwili uzupełnienia postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku postanowieniem o stwierdzeniu praw do gospodarstwa rolnego nie miałyby uzasadnienia, a to z tego względu, że ustalenie szczególnych uprawnień przewidzianych w art. XXIII przep. wpraw. k.c. nie należy do tego postępowania, deklaratywne zaś postanowienie o stwierdzeniu nabycia spadku nie wymienia tych uprawnień. Pozostają więc do rozważenia następujące dwa możliwe rozwiązania:

Według pierwszego z nich — w stosunku do spadku otwartego pod rządem kodeksu cywilnego przyjmuje się ceny obowiązujące w chwili otwarcia spadku z tym uzasadnieniem, że spadkobierca cudzoziemiec uzyskał roszczenie przewidziane w art. XXIII przep. wpraw. k.c. już z tą chwilą i mógł go od razu dochodzić bez potrzeby przeprowadzenia działu spadku. Natomiast w stosunku do spadku otwartego przed wejściem w życie kodeksu cywilnego przyjmuje się ceny nie z chwili otwarcia spadku, lecz z chwili wejścia w życie tego kodeksu, dopiero bowiem z tą chwilą przyznano spadkobiercom będącym obywatelami państwa obcego uprawnienia przewidziane w wymienionym wyżej przepisie.

Według drugiego rozwiązania — zarówno w stosunku do spadków otwartych po wejściu w życie kodeksu cywilnego, jak i przed jego wejściem w życie przyjmuje się ceny obowiązujące w chwili rozpoznawania roszczenia spadkobiercy cudzoziemca o zapłatę równowartości pieniężnej spadku, dopiero bowiem z tą chwilą aktualna staje się ocena tego, w jakim rozmiarze należy wyrównać uszczerbek majątkowy wynikający z tego, że prawo spadkobiercy do dziedziczenia gospodarstwa rolnego zostało wyłączone.

Ze względu na to, że w omawianej sytuacji wystąpienie z roszczeniem o zapłatę równowartości pieniężnej wykazuje pewne podobieństwo do dochodzenia takiego roszczenia w dziale spadku i że w tym sensie jest jakby namiastką postępowania działowego, wydaje się, że drugie z przytoczonych rozwiązań jest bardziej przekonujące, zbliża bowiem kryteria szacunkowe do tych, jakie się stosuje przy rozpoznawaniu tego roszczenia przy dziale spadku. Jednolitość zaś stosowanych kryteriów przy różnorodnych stanach faktycznych, jakie mogą występować w praktyce, jest niewątpliwie pożądana.

Janusz Pietrzykowski